

УДК 378. 22: 808. 51/54

Кононенко Лілія Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної і корекційної педагогіки
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава
selena-arta@rambler.ru

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті висвітлено результати дослідження проблеми формування ораторської майстерності в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки; визначено специфіку ораторської майстерності у професійно-педагогічній діяльності магістра даної спеціальності; визначено й схарактеризовано педагогічні засади розв'язання означеної проблеми; обґрунтовано доцільність застосування авторської моделі формування ораторської майстерності у майбутніх магістрів із соціальної педагогіки; розкрито зміст компонентів запропонованої моделі.

Ключові слова: ораторська майстерність; майбутній магістр із соціальної педагогіки; професійно-педагогічна діяльність соціальних педагогів; модель формування ораторської майстерності в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки.

Формування ораторської майстерності нині перетворюється з локальної, сформульованої для певних фахових кіл мети, на всезагальну соціально-політичну тезу. Події останнього року, що розгортаються в Україні на тлі інформаційної війни, зумовили в людей гостру потребу в розумінні ораторських технік, протистоянні їм та оволодінні ними. Безумовно, задоволення такого соціального запиту більшою мірою повинна здійснювати система освіти, ніж інші соціальні інститути. Тому проблема формування ораторської майстерності у майбутніх педагогів різних кваліфікаційних рівнів є надзвичайно актуальною для сучасної освітньої практики. Наша дослідницька увага зосереджена на майбутніх магістрах із соціальної педагогіки, адже саме вони найчастіше долучаються до розв'язання соціальних проблем, крім того мають фахову «привілею» – статус лектора.

Метою статті є конструювання моделі формування ораторської майстерності у майбутніх магістрів із соціальної педагогіки.

Емпіричне дослідження професійного спілкування педагогів, проведене на базі ПНПУ імені В. Г. Короленка, засвідчило, що педагогічні працівники у різних сферах своєї педагогічної діяльності не зорієнтовані на формування власне ораторських умінь,

уважаючи їх лише проявами таланту. Утім, якщо педагогові й притаманний природний ораторський хист, то реалізує він його значною мірою інтуїтивно, а не організовано й контрольовано, а отже – непрофесійно.

Так, аналіз результатів інтерв'ювання та анкетування соціальних педагогів, педагогів вищої школи, студентів – майбутніх магістрів із соціальної педагогіки – показав ступінь усвідомлення респондентами педагогічної сили ораторського мистецтва та необхідності формування відповідних умінь і навичок. Одні респонденти (36 %) відповіли, що вони усвідомлюють педагогічну цінність ораторського мистецтва, доцільність і необхідність формування ораторської майстерності з метою оптимізації професійно-педагогічної діяльності, але їм важко встановити межі між ораторським виступом і педагогічно доцільним спілкуванням.

Інша група респондентів (55 %) відводила ораторським вмінням другорядну роль у професійно-педагогічній діяльності, визнаючи їх надлишковими в низці професійних умінь і надаючи перевагу традиційним, головним чином психологічним методам та прийомам спілкування з клієнтами. На їхню думку, ораторські вміння можна використовувати лише на масових заходах, оскільки ці вміння розуміються опитуваними як засіб ефективної публічної самопрезентації. За переконанням опитуваних, не кожен студент узагалі може на професійному рівні оволодіти ораторською майстерністю.

Решта опитуваних (9 %) зайняли нейтральну позицію, не висловлюючи жодних категоричних суджень. Респонденти цієї групи не заперечували доцільності формування ораторської майстерності у працівників соціальної сфери (соціальних педагогів, соціальних працівників, магістрів із соціальної педагогіки) і фактично не мали нічого проти використання ораторських умінь і навичок у професійно-педагогічній діяльності. Водночас ораторські вміння трактувалися ними як бажані, але не обов'язкові [2, 87].

Частково це пояснюється стереотипами сучасного суспільства, що спричинюють ставлення вище згаданих фахівців до ораторської майстерності як до вміння здійснювати самопрезентацію.

Зазначимо, що педагогічна взаємодія між соціальним педагогом і споживачем його професійних послуг передбачає як взаємодію «дуєтом», так і публічне спілкування з аудиторією (індивідуальний, груповий, мікросоціальний і макросоціальний напрями соціально-педагогічної роботи). І в тому, і в іншому випадку головною метою, до якої зводяться всі мікроцілі, є «змінити світ» або ж, використовуючи психолого-педагогічну термінологію, змінити установки, ставлення, думки, почуття, дії вихованців, тобто впливати на всі сторони психіки і поведінки школярів (імовірно, і будь-яких інших соціально-демографічних верств населення. – Л. Л.) [3, 172]. Досягти такої мети, з нашої точки зору, можна лише шляхом переконування. Цей спосіб давно вже визнано як основний у системі комунікативного впливу. І хоча психологічні механізми переконування неоднакові, у кожному випадку їх застосування здійснюється вплив за допомогою слова. Оскільки риторика інколи визначають саме як науку про способи переконування, дозволимо собі стверджувати, що педагог, у тому числі і соціальний, – це завжди оратор. Поняття «оратор», до речі, має декілька тлумачень, згідно з якими це не тільки особа, яка професійно займається мистецтвом красномовства чи має дар виголошувати промови, а й будь-яка людина взагалі, яка публічно виголошує промову [1, 233].

Сучасний етап підготовки майбутніх працівників соціальної сфери, у тому числі магістрів із соціальної педагогіки, до оптимального використання ораторської майстерності у професійно-педагогічній діяльності вимагає не тільки глибокого теоретичного усвідомлення ролі цього процесу в розвитку особистості, а й практичної готовності до нього.

Розв'язанню поставленої проблеми сприяє створення моделі формування ораторської майстерності в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки. Вибір методу моделювання був зумовлений комплексним характером проведеного нами дослідження та використанням у ньому математичних методів. Запропонована модель, на наш погляд, має забезпечити теоретичну і практичну готовність майбутніх фахівців до професійно-педагогічної діяльності.

Структурними компонентами моделі є мотиваційно-цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-коригувальний та оцінювально-діагностичний.

Мотиваційно-цільовий компонент функціонально поєднує мету сформувати ораторську майстерність у майбутніх магістрів із соціальної педагогіки з конкретними завданнями: 1) удосконалити теоретико-методичну підготовку майбутніх магістрів із соціальної педагогіки; 2) розвинути педагогічно-професійну мобільність студентів; 3) сформувати педагогічно-оптимізуючі ораторські вміння. Мета і завдання запропонованої моделі передбачає таку побудову теоретичної та практичної частин, у ході виконання якої буде здійснюватися стимулювання в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки інтересу до формування ораторських умінь і вдосконалення їх до рівня майстерності; формування потреби в самостійному вирішенні поставлених завдань; формування позитивних мотивів і оптимістичних цільових установок під час вивчення курсу «Основи красномовства».

Змістовий компонент впливає зі змісту освіти й конкретизується в переліку основних *знань* та *вмінь*, які необхідні для усвідомленого використання ораторських умінь у професійно-педагогічній діяльності, а також організації та оптимізації останньої засобами ораторської майстерності, а саме: по-перше, це система знань про зміст риторичної підготовки майбутнього магістра із соціальної педагогіки; по-друге, це система вмінь: виявляти суперечності між попитом на формування ораторської майстерності та наявними можливостями його задоволення з боку студента; обирати різні статусно-рольові позиції в різних ситуаціях спілкування; ототожнювати себе та інших з відомими політичними, академічними, судовими, релігійними ораторами та екстраполювати їхню поведінку на площину соціально-педагогічної діяльності; застосовувати елементарні ораторські прийоми (імпровізувати, володіючи голосом, мімікою, жестами; адаптувати текст до виконання його перед аудиторією та ін.); добирати жанр промови відповідно до оптимізуючих педагогічних цілей; моделювати професійно-педагогічну діяльність засобами ораторської майстерності; аналізувати отримані результати.

Операційно-діяльнісний структурний компонент відображає процесуальну сутність вивчення педагогіки, соціальної педагогіки, основ педагогічної

майстерності, окремих методик та самого курсу «Основи красномовства». Характер взаємодії викладача і студентів має значний вплив на зміст теоретичної та практичної частин навчальних курсів, що обумовлює внесення змін та коригування індивідуального робочого плану викладача. Це цілком залежить від уміння дібрати форму, методи та прийоми роботи з аудиторією, урахувати її базову готовність до сприйняття матеріалу тощо.

Контрольно-коригувальний структурний компонент вивчення полягає в постійному здійсненні контролю в ході вирішення поставлених завдань, у забезпеченні зворотного зв'язку. Перевірка сформованості знань та вмінь служить показником ефективності використаних форм, методів та прийомів навчання. Одночасно студенти можуть здійснювати й самоконтроль власних успіхів і невдач у навчанні. Для цього розроблені спеціальні завдання до практичних і лабораторних занять. Основними методами і формами контролю можуть виступати спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування (індивідуальне і фронтальне, рецензування відповідей), презентація різножанрових промов, аналіз результатів практичної діяльності.

Оцінювально-діагностичний компонент передбачає оцінку викладачем досягнень студента та самооцінку останнім власних досягнень, в разі неуспіху – аналіз його причин, що дасть можливість стимулювати в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки бажання покращувати свої результати. Оцінювання відбувається внаслідок рецензування усних відповідей та аналізу практичних робіт на практичних і лабораторних заняттях.

Модель можна представити у вигляді схеми (див. рис. 1).

Запропонована нами модель передбачає збагачення змістового й операційного компонентів деяких базових навчальних дисциплін. Докладніше розглянемо можливість корекції діючих програм.

Так, до програми курсу «Соціальна педагогіка» (I, II курси, I-IV семестри) до тематичного блоку «Соціально-педагогічна робота по подоланню різних форм дезадаптації підлітків та молоді») можна внести такі питання: «Проблема лексичних деформацій у сучасному суспільстві: причини і наслідки», «Засоби управління

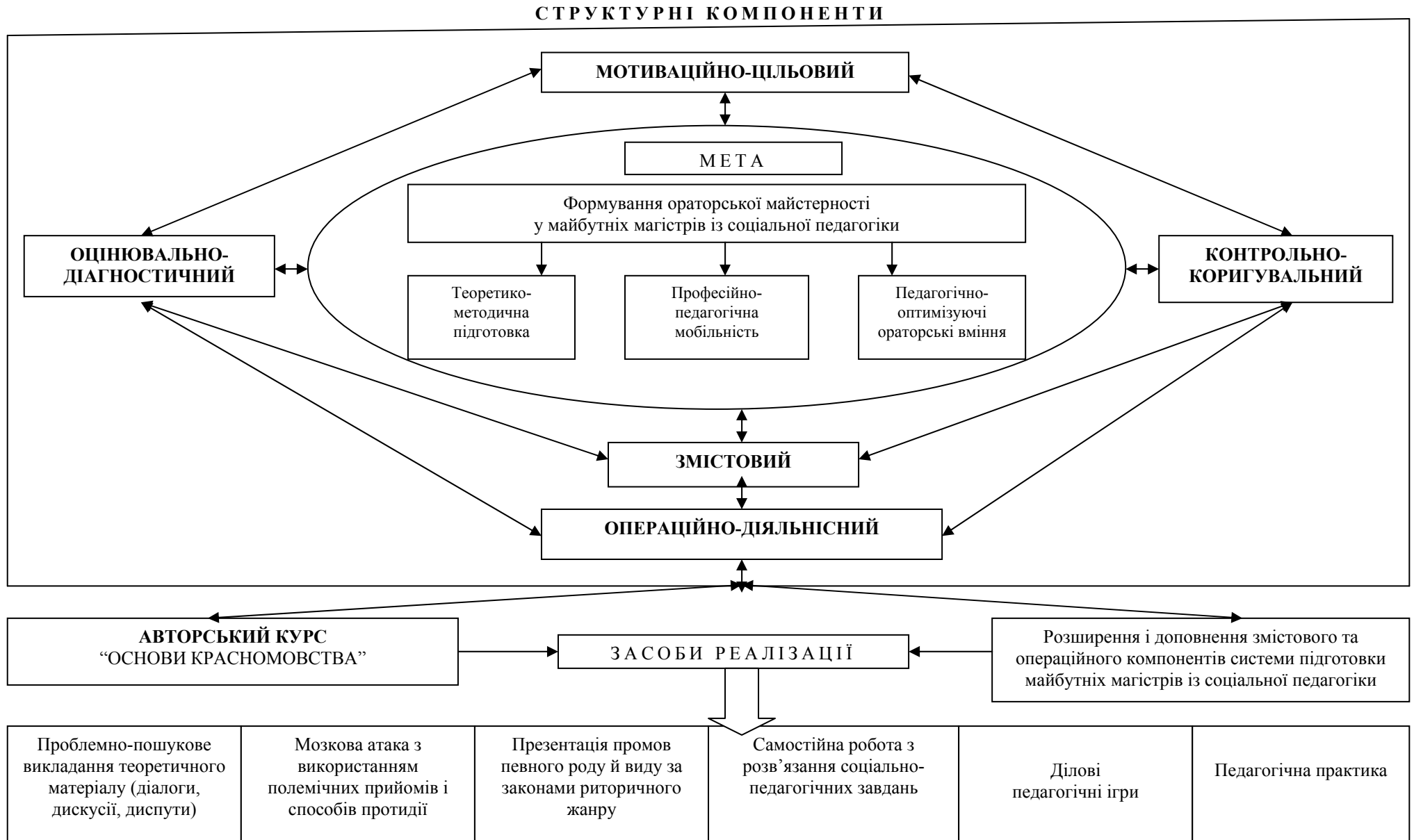

Рис. 1 Модель формування ораторської майстерності в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки

увагою під час спілкування», «Вияв нещирості, дезінформації і маніпуляцій у спілкуванні та способи протидії». Розглядаючи питання «Напрями соціально-педагогічної роботи», зокрема його складові «Макросоціальна робота» та «Соціально-педагогічна робота в групах», варто, за нашим переконанням, доповнити їхній зміст питаннями «Поняття «дискусія», «диспут», «полеміка» як різновиди публічного обговорення спірних питань. Види дискусії» і «Характеристика основних вербальних і невербальних засобів і методів впливу на людей у спілкуванні».

До програми курсу «Педагогіка» (I курс, I-II семестри), до тематичного блоку «Теоретичні основи педагогіки» (I курс) до теми № 3 «Розвиток школи і педагогічної думки в Україні в період середньовіччя» ми пропонуємо додати питання «Історія розвитку риторики й красномовства: педагогічний аспект», а також порушити перед студентами питання «Риторичний дискурс просвітницької діяльності видатних педагогів середньовіччя». До дидактичного блоку теорії та історії педагогіки, зокрема до теми «Позаурочні форми навчання», включити питання «Переконувальна промова як засіб впливу на думки аудиторії (*заперечення, репліки, промова в дебатах, спростування, критика, звинувачення, виправдання, заява*)» і «Специфіка складання промов, що спонукають до дії (*промова-пропозиція, реклама, звертання*)».

Проаналізувавши програму «Основи педагогічної майстерності» (I курс, I-II семестри), пропонуємо до тематичного блоку «Взаємозв'язок шкільної і театральної педагогіки в розв'язанні проблеми майстерності вчителя», зокрема до теми «Педагогічна майстерність і особистість учителя» з розділу «Майстерність управління собою в педагогічній взаємодії», ввести питання «Аудиторний шок і способи його подолання». Крім того, до розділу «Педагогічна техніка як елемент педагогічної майстерності» ввести питання «Музична природа мовленнєвого інтонування», що, на нашу думку, сприяє розвитку інтонаційної коректності та гнучкості. До теми «Професійно-педагогічне спілкування» з розділу «Майстерність педагогічної взаємодії» необхідно ввести лабораторний практикум «Мистецтво колективного публічного спілкування» з інтерактивною роботою над питанням

«Полемічні прийоми, хитрощі у спорі, заборонені прийоми ведення диспуту (полеміки) та способи захисту від них». Доповнення програми курсу «Основи педагогічної майстерності» питанням дискусійної тематики, на нашу думку, є не тільки бажаними, а професійно необхідними, оскільки найчастіше майстерність педагога, соціального педагога зокрема, зумовлюється його майстерністю розв'язувати спірні питання, наприклад, щодо різниці в поглядах на мотивацію навчання, на етичні аспекти спілкування, на поведінкові реакції тощо.

Замість вище названих змін, можна ввести цілий розділ «Ораторська майстерність у професійно-педагогічній діяльності», де б розглядалися теми, присвячені методам і прийомам формування ораторської майстерності у площині педагогічного спілкування.

До програми курсу «Технології соціально-педагогічної роботи» (III курс, V-VI семестри) слід, на наш погляд, увести заняття-практикуми, а саме: лабораторні заняття за темами «Презентація переконувальних промов і промов, що спонукають до дії» і «Презентація епідейктичних і розважальних промов». Тематика виступів, що пропонується студентам на практикумах, узгоджується зі змістом соціально-педагогічної діяльності. Наприклад, до першого практикуму пропонуються такі теми виступів: «Здоровий спосіб життя – це респектабельний спосіб життя» (*переконувальна промова, агітаційна*); «Вільне відвідування лекцій студентами є запорукою якісної педагогічної взаємодії у процесі навчання» (*переконувальна промова, спростування*); «Обвинувачення у втраті індивідуальності в зовнішньому вигляді пересічної людини» (*переконувальна промова, звинувачення*); «Вища освіта в Україні має бути безкоштовною» (*переконувальна промова, заява*); «Як зробити ефективною самопідготовку студента» (*спонукальна промова, промова-пропозиція*); «Просвіта студенток щодо майбутнього материнства: медико-фізіологічний, соціально-психологічний аспекти» (*спонукальна промова, соціальна реклама*). На другий практикум виносяться теми: «Похвала Сонцю» (*вітальне слово*); «Осуд вроди» (*іронічно-жартівлива огуда*); «Похвальне слово студентським помилкам» (*розважальна промова*); «Похвала дзеркалу» (*похвала речам*); «Відкриття студентського клубу дозвілля» (*презентація*); «Подяка викладачам Alma mater за

плідні роки навчання» (*слово у відповідь*); «Як виховати своїх батьків» (*розважальна промова*).

Опанування дисципліни «Основи сценарної роботи соціального педагога» (II курс, III-IV семестри) передбачає формування вміння складати експлікацію сценарію виховного, розважального, тематичного заходу, що, безумовно об'єднує це вміння з прикладним умінням класичної риторики – створювати композицію промови. Пропонований курс потребує, на наш погляд, ґрунтовного аналізу питання «Композиція промови», бажано, в історичному аспекті.

Може бути доповнений риторичним компонентом і курс «Теорія та методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями» (IV курс, VII семестр). У контексті розгляду питання «Мистецтво публічного виступу», необхідно, на наш погляд, звертати увагу на суто риторичний бік майстерності соціального педагога.

До програми курсу «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень» (IV курс, VII-VIII семестри), зокрема до теми «Соціальні проблеми делінквентної поведінки», пропонуємо внести питання «Проблема лексичних деформацій у сучасному спілкуванні: причини і наслідки», розгляд якого, на нашу думку, допоможе студентам установити зв'язок між лексичними стандартами в мовленні сучасної молоді людини та стандартами її поведінки. Не зайвим буде також висвітлення питання «Логічна культура оратора», адже у профілактичній роботі соціального педагога вагома частка зусиль зосереджується на первинній профілактиці – роботі з упередження негативних явищ, а це завжди передбачає логіко-мовленнєвий доказ.

Дисципліна «Основи профорієнтаційної роботи» (IV курс, VII семестр) потребує з нашої точки зору, висвітлення теми «Риторичні жанри», принаймні розгляду таких жанрових різновидів, як інформаційна промова, переконувальна промова та спонукальна промова. Доцільно це буде зробити в рамках теми «Зміст профорієнтаційної роботи в сучасному науково-практичному розумінні». У цій темі розглядаються елементи структури профорієнтації, з-поміж яких виділяють найбільш актуальні в сучасному суспільстві – профосвіту і профконсультацію. Першу розуміють як синтез інформації, агітації і пропаганди, які, безумовно,

пов'язані з інформуванням, переконанням і спонуканням до дії. Функціонування другої – профконсультації – також неможливе без риторичних навичок і вмінь, оскільки ця ланка роботи потребує від профконсультанта як уміння дохідливо інформувати, так і вміння переконливо, але коректно доводити.

Вважаємо, що для цілісного системного формування ораторських умінь майбутніх магістрів із соціальної педагогіки буде оптимальним уведення до програми курсів «Педагогіка вищої школи» (XI семестр) та «Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін» (XI-XII семестри) питань «Ораторська майстерність викладача вищої школи» та «Шляхи оптимізації педагогічної взаємодії в контексті формування ораторської майстерності в майбутніх магістрів із соціальної педагогіки».

Зазначимо, що стратегія підготовки соціальних педагогів кваліфікаційного рівня «магістр» потребує, на наш погляд, по-перше, введення спеціальних тем до дисциплін з навчального плану підготовки магістрів, про що йшлося вище, по-друге – розширення існуючого курсу «Основи красномовства» при підготовці бакалаврів. Остання пропозиція нами уявляється більш ефективною і перспективною, оскільки значною мірою методично-практична підготовка майбутніх магістрів із соціальної педагогіки здійснюється в перші чотири роки навчання – період підготовки бакалаврів. Паралельний вплив дисципліни «Основи красномовства» та дисциплін методичного спрямування, перерахованих вище, дасть кумулятивний ефект. Це, у свою чергу, дозволить студентові ефективно реалізовувати свій творчий потенціал у практичній діяльності, зокрема під час проходження виробничої соціально-педагогічної практики.

Наша інтерпретація курсу «Основи красномовства» дає підстави вважати його авторським, оскільки його зміст зазнав докорінних змін: у ньому збільшено практичне навантаження та набула більшої значущості самостійна робота, акцентовані питання, які потребують філософського осмислення, психолого-педагогічного аналізу, пошуку правильних, оригінальних шляхів виходу з проблемних соціально-побутових та виробничих ситуацій. Основний принцип, покладений в основу пропонованого курсу, – регулярне чергування лекцій з

практичними та лабораторними заняттями, на яких набуваються і закріплюються навички усного мовлення і поведінки оратора перед аудиторією.

Шляхами реалізації завдань курсу є різноманітні форми й методи: *проблемно-пошукове викладання теоретичного матеріалу* (діалогізація спілкування, дискусійне обговорення, застосування прихованого діалогу); *диспут з елементами «мозкової атаки»* та використанням полемічних прийомів, хитрощів та способів протидії; аналіз та обговорення ораторських досягнень видатних діячів сучасності у сфері науки, культури, політики, юриспруденції, релігії; *презентація промов певного роду й виду за законами риторичних жанрів; ділові педагогічні ігри з подальшим обговоренням ефективності обраних методів і прийомів; педагогічна практика; самостійне розв'язання соціально-педагогічних завдань із подальшим оцінюванням виконаної роботи.*

Ефективність цієї моделі була підтверджена в ході експериментального дослідження. Зміст, організаційні форми і методи підготовки майбутніх соціальних педагогів і магістрів із соціальної педагогіки до використання ораторських умінь у професійно-педагогічній діяльності докладно висвітлено в дисертаційному дослідженні автора [2, 84-122].

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Введенская Л. А. Риторика и культура речи. – 3-е изд., доп. и перераб. / Л. А. Введенская, Л. Г. Павлова. – Ростов-н-Д. : Феникс, 2004. – 544 с.
2. Литовченко Л. В. Формування ораторської майстерності у майбутніх магістрів із соціальної педагогіки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Київський ун-т ім. Бориса Грінченка / Л. В. Литовченко. – Київ, 2010. – 262 с.
3. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич [и др.]; под ред. И. А. Зязюна. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.

Рецензент

Федій О.А. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2014

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ОРАТОРСКОГО МАСТЕРСТВА У БУДУЩИХ МАГИСТРОВ СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Кононенко Лилия Владимировна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной и коррекционной педагогики
Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, г. Полтава
selena-arta@rambler.ru

Аннотация. В статье освещены результаты исследования проблемы формирования ораторского мастерства у будущих магистров социальной педагогики; определена специфика ораторского мастерства в профессионально-педагогической деятельности магистра данной специальности; определены и охарактеризованы педагогические основы решения указанной проблемы; обоснована целесообразность применения авторской модели формирования ораторского мастерства у будущих магистров социальной педагогики; раскрыто содержание компонентов предложенной модели.

Ключевые слова: ораторское мастерство; будущий магистр социальной педагогики; профессионально-педагогическая деятельность социальных педагогов; модель формирования ораторского мастерства у будущих магистров социальной педагогики.

MODEL OF FORMING OF ORATORICAL TRADE AT FUTURE MASTER'S DEGREES OF SOCIAL PEDAGOGIC

Liliya V. Kononenko

PhD in pedagogics, associate professor of Social and Correctional Pedagogy
V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Poltava
selena-arta@rambler.ru

Anotation. The article highlights the results of the research of problems of forming of oratorical trade at the future master's degrees of social pedagogic; specificity of oratorical skill in professional and educational activities of the Master's degree of this specialty is determined; the pedagogical basis of solution of this problem is defined and characterized; the expediency of the author's model's application of forming of oratorical trade at the future master's degrees of social pedagogic is founded; the content of the components of the proposed model is exposed.

Keywords: oratorical trade; future Master's degree of Social Pedagogic; professional and educational activities of social workers; model of forming of oratorical trade at the future master's degrees of social pedagogic.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vvedenskaja L.A Rhetoric and culture of speech. – 3rd ed., Ext. and rev. / L.A. Vvedenskaja, L.G. Pavlova. – Rostov-n-D. : Phoenix, 2004 – 544 p. (in Russian)
2. Litovchenko L.V. Forming of oratorical trade at future master's degrees of social pedagogic: dis. on acquisition of PhD in ped. sciences : 13.00.04 / Kiev The Univ. nam. Borys Hrynchenka / L.V. Lytovchenko. – Kiev, 2010. – 262 p. (in Ukrainian)
3. Basis of Pedagogical Skills: Textbook. tutorial for ped. special. for inst. of high. education. / I.A. Zjazjun, J.F. Krivonos, N.N. Tarasevich [et al.] ed. I.A. Zjazjuna. – M. : Education, 1989. – 302 p. (in Russian)